

Rob Boudewijn
Directeur Boudewijn European Affairs en oprichter van het Europa-Instituut.nl

Turkije: is het glas half leeg of half vol? (respons)

Origineel gepubliceerd in: *Internationale Spectator*, nummer 4, april 2007, p.209-211

N.a.v. Thomas von der Dunk, 'Turkije: geen vol ei maar lege dop', column in *Internationale Spectator*, februari 2007, p. 61-62

Via een breed uitwaaiende column, waarin onder andere de Oostenrijkse FPÖ, de Britse transatlantische spagaat en de Noord-Ierse dominee Paisley de revue passeren, tracht cultuurhistoricus Thomas von der Dunk aan te tonen dat Turkije niet in de EU thuishoort. Dit is van zijn hand op zich zelf niets nieuws, ook al is zijn opinie genuanceerder. In zijn werkelijke pleidooi voor een geprivilegieerd partnerschap wordt Von der Dunk gesteund door de Franse presidentskandidaat Nicolas Sarkozy, de CDU van Angela Merkel, de Oostenrijkse regering en sinds kort ook de nieuwe Nederlandse regering, die het 'partenariaat' heeft geïntroduceerd. Dat deze politici en een groot gedeelte van de (Europese) bevolking niet gediend zijn van een Turks lidmaatschap, is bekend. Maar gold dat ook niet voor Roemenië en Bulgarije, en grotendeels ook voor de *Big Bang* van 2004? Democratisch gekozen regeringen dienen idealiter de volkswil te vertegenwoordigen, maar de kloof op dit terrein tussen politici en de burgers heeft geresulteerd in een *enlargement fatigue*. Om nu Turkije als geïsoleerd geval uit te lichten als voorbeeld dat de burger dit niet blijft, is een al te simpele voorstelling van zaken: van die zelfde burger had het merendeel van de nieuwe lidstaten er immers niet bij gehoeven.

De discussie, al dan niet Europees, kwam op gang met de uitbreidingsgolf van 2004. Over Cyprus bestond gereede twijfel of het geografisch wel tot Europa zou behoren, immers gesitueerd ten zuiden van Turkije en voor de kust van Syrië. De kaart geeft hier geen uitsluitsel over. De door tsaar Peter de Grote politiek bepaalde grens tussen Azië en Europa, de Oeral, eindigt boven Kazachstan, waardoor zelfs dit land met recht kan claimen dat in ieder geval een gedeelte van het territorium Europees zou zijn. Wat denkt Von der Dunk over de Kaukasische republieken Georgië en Armenië, die als Europees worden aangeduid en waarbij het eerste land zelfs op korte termijn tot de NAVO hoopt toe te treden en beide, op lange termijn, een EU-lidmaatschap voorstaan? Grondgebied ten noordoosten en ten zuiden van Turkije zou dan Europees zijn, het omvangrijke Turkse territorium daartussen weer niet.

De aanduiding 'tussenland halverwege Europa en Arabië' toont aan dat Von der Dunk een adept is van de Huntington-school, waarin religie wordt gebruikt om een land tot een zeker continent te rekenen. Hét dominante geloof in de Arabische wereld is immers de islam. Maar als religie als ordeningsprincipe wordt gehanteerd, wat denkt Von der Dunk dan van Albanië, een land dat zonder enige twijfel op de lange(re) termijn zal toetreden. Stellen de Europese toetredingscriteria één enkele voorwaarde over wat de dominante religie in een (potentiële) kandidaat-lidstaat zou moeten zijn? De aanname achter dit ordeningsprincipe is dat islam en democratie niet door één deur kunnen. Onlangs heeft de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid in een omvangrijke studie aangetoond dat islam en democratie elkaar niet bijten; en, heeft de overheersende religie ooit afbreuk gedaan aan het Turkse functioneren binnen de NAVO of andere Westerse, internationale organisaties?

Met zijn voorbeeld van de Europese boycot van het Oostenrijk van de FPÖ belichaamt Von der Dunk een herhaaldelijk geciteerde populistische misvatting door te stellen dat dit een Europees initiatief zou zijn. De (politieke) boycot betrof een weliswaar door de lidstaten onderling gecoördineerde, maar een verder nationale, bilaterale actie, aangezien de EU op dat moment hiervoor nog geen instrumentarium ter beschikking had. Waarvoor de auteur dit voorbeeld terecht aanhaalt, is aan te tonen dat de EU het met de eigen regels niet even nauw neemt. Aan de observatie over Cyprus kan bijvoorbeeld nog worden toegevoegd dat het Griekse deel eist dat Turkije zijn (lucht)havens opent, terwijl het land tegelijkertijd rechtstreekse lucht- en zeeverbindingen vanuit de EU met het Noordelijk deel blokkeert. Op het moment van toetreding beloofde Cyprus nimmer het vetowapen te hanteren inzake de Turkse toetredingsonderhandelingen, maar nu maakt het hier in de praktijk, vaak gesouffleerd door Oostenrijk en Frankrijk, veelvuldig gebruik van. Ten aanzien van het handhaven van de eigen (toetredings)regels heeft de EU zeker géén goede *track record*. De kallende ruzie over het Stabiliteitspact en hoe Griekenland zich op basis van valse cijfers wist te kwalificeren, zijn slechts twee voorbeelden uit een lange reeks. Maar dit betekent *niet* dat de EU nu eenzijdig een kandidaat-lidstaat strenger de maat dient te nemen, wat in de praktijk al gebeurt.

Het door de auteur aangehaalde voorbeeld van Roemenië en Bulgarije, ‘twee landen die (...) geenszins aan de normen voldoen’, bewijst dat het proces inderdaad met de uitkomst op de loop is. Deze Europese spagaat kent twee scholen. De eerste school bepleit dat aan de criteria voldaan moet zijn vóór toetreding. De andere school stelt dat toetreding juist een *disciplinerend effect* heeft, zodat uiteindelijk aan de verplichtingen wordt voldaan. Vanuit historisch perspectief blijkt dat de tweede school altijd heeft gedomineerd. Waren in de jaren tachtig Griekenland, Spanje en Portugal en 20 jaar later landen als Polen en Hongarije, gezien de huidige interne problematiek, nu schoolvoorbeelden van doorgewinterde democratieën? De mediterrane lidstaten hebben inmiddels aangetoond dat de prille democratie wortel heeft kunnen schieten *dank zij* het EU-lidmaatschap. Daarom is het merkwaardig dat het Turkije nu kwalijk wordt genomen dat het géén diepgewortelde democratische traditie kent.

Von der Dunk stelt dat het minder pijnlijk is een prille liefde dan een verlovings te verbreken. Het lijkt erop dat hij hier een geografische dwaling begaat en het over een ander land heeft. Terwijl de Ceausescu's van deze wereld nog met 99,9 % van de stemmen door de *nomenklatoera* herkozen werden, was Turkije al lang en breed de Europese weg ingeslagen. Het bekendste voorbeeld is natuurlijk de associatie-overeenkomst van 1963, gevolgd door de toezegging in 1969 door de associatie-commissie én bekrachtigd door het Europees Parlement, dat Turkije lid zal worden. De langdurige Westerse oriëntatie wordt verder bevestigd doordat Turkije mede-oprichter is geweest van de Raad van Europa in 1949, lid is van de NAVO sinds 1952 en vanaf 1961 betrokken is bij de OESO. Deze lijn kan zelfs worden doorgetrokken naar Mustafa Kemal Atatürk, die de islam als staatsgodsdienst al in 1928 uit de Constitutie schrapte en meer aardse zaken als de introductie van de westerse klok en kalender, het Latijnse alfabet en de zondagse vrije dag kort daarop introduceerde. De aanduiding ‘Prille Liefde’ betreft dan veel meer de twee recentelijk toegetreden lidstaten, maar slaat met betrekking tot Turkije de plank volledig mis.

Het populistische ‘Beloofd is beloofd’ geeft de stand der zaken kernachtig aan: al meer dan vier decennia zijn er talloze verdragen en overeenkomsten ondertekend, waarin Turkije telkens volledig lidmaatschap in het vooruitzicht werd gesteld. Stelt Von der Dunk dan voor deze documenten nu maar door de papierversnipperaars te halen? Wat als de Verenigde Staten het NAVO-lidmaatschap eenzijdig zouden opzeggen en de verplichtingen van de Verdragsorganisatie niet langer nakomen, want die stammen immers uit ‘een andere politieke context’? Wat als Frankrijk de EU-verplichtingen opzegt vanwege de afbraak van de toegezegde landbouwsubsidies, beloften die ‘voor een ander soort Europa gedaan’ zijn. Dergelijke naïeve veronderstellingen zouden moeten suggereren dat een simplistisch keuzemenu tot de mogelijkheden behoort. Veronderstelt mag worden dat Von der Dunk *realpolitiker* genoeg is om te beseffen dat het simpelweg opzeggen van verdragen een anarchistische Doos van Pandora zou openen in de politieke wereldordering. Met deze simplistische redenering lijkt Von der Dunk zich te begeven op het niveau van de in de column opgevoerde Wilders, wiens politieke boodschap luidt: Turkije erin, Nederland eruit.

Het glas is niet, zoals de Turkije-*criticasters* stellen, half leeg, maar eerder half vol. Von der Dunk *cum suis* zal moeten erkennen dat de discussie over wel of geen lidmaatschap in 1999, Toen Turkije officieel kandidaat-lid werd, afgesloten had kunnen worden. De vraag is dan ook niet *of*, maar *wanneer*? Von der Dunk bezoldigt zich ongetwijfeld aan een literaire overdrijving door te beweren dat dit minimaal nog 50 jaar zal duren, gezien de razendsnelle progressie die Turkije recentelijk heeft geboekt.

‘Brussel’ hanteert na de laatste uitbreiding echter ferme taal. In de eerste plaats zal aan kandidaten nooit meer een (toetredings)datum worden gegeven, dit na de ervaring met de irreëel gebleken datum 2007. door Roemenië en Bulgarije *zelf* geformuleerd. Het getuigt van zelfkennis dat Turkije, gezien de hobbels en kuilen in het toetredingsproces, van meet af aan heeft gezegd dat het proces van toetreding 15 tot 20 jaar zal vergen. Ten tweede zullen de kandidaten vooraf aan *alle* voorwaarden moeten voldoen. Het is Ankara desalniettemin niet ontgaan dat er bij de laatste uitbreiding met de toetredingscriteria viel te marchanderen, maar dus niet als de kandidaat Turkije heet.

Het beeld ontstaat dat Turkije aan een ‘dubbele bewijslast’ moet voldoen. Voeg hierbij het beeld dat Europese politici iedere hobbel in het onderhandelingsproces gebruiken om dat proces te traineren. Aan de opening van de onderhandelingen werd immers de unieke unilaterale clause verbonden van een ‘open einde’: de EU kan desgewenst de onderhandelingen eigenhandig stopzetten, zoals onlangs ook ten dele is gebeurd. De in Europese ogen geringe progressie die Turkije heeft geboekt bij de implementatie van het *acquis*, werd in Frankrijk door Sarkozy en in eigen land door VVD-kamerlid Hans van Baalen, kort vóór de Europese Raad van december, onmiddellijk aangegrepen om te pleiten voor *totale* stopzetting van de onderhandelingen. Daarnaast hebben Frankrijk en Oostenrijk aangekondigd de Turkse toetreding te onderwerpen aan een referendum, waarvan de uitkomst bij voorbaat vast zal staan.

Ook de kwestie van de Armeense ‘genocide’ heeft ertoe bijgedragen dat de Turkse perceptie dat Europa deze kandidaat uiteindelijk niet wil, bevestigd is: Europa dwingt Turkije tot een race zonder finish. Dit leidt tot een vicieuze cirkel: waarom de door de EU voorgestane maatregelen te implementeren indien toetreding tot de club toch niet doorgaat? De aanhoudende Europese kritiek in plaats van aanvaarding van de politieke realiteit vertraagt de ingeslagen weg naar de door Europa voorgestane normen en waarden. Publicaties als deze *column* dragen daar alleen maar aan bij.

De kernvraag is daarom: *wat* staat Von der Dunk tegen aan een Turkije dat de Westerse normen en waarden volledig omhelst? Het Irak-debâcle toont aan dat het Europese model te prefereren valt boven het Amerikaanse: hoe de democratische rechtsstaat te exporteren? Of verdient het ‘what-if’-model de voorkeur van de *criticasters*, waarin de nucleaire banden met buurland Iran worden aangehaald of de energiekaart met Rusland wordt uitgespeeld? Prefereert Von der Dunk dergelijke alternatieven? De keuze lijkt duidelijk. De Europese politiek zal daarom anno 2007, nota bene het jaar dat 50 jaar Verdragen van Rome feestelijk herdacht worden, met als *success story* de gestage uitbreiding, uit de kast moeten komen: ‘beloofd is beloofd’. Het zou (cultuur)historici passen zich met deze realiteit te verenigen, anders verworden ze tot (Turkije)hysterici.